

TM	Г. XXXIV	Бр. 3	Стр. 909-920	Ниш	јул - септембар	2010.
----	----------	-------	--------------	-----	-----------------	-------

UDK 394:640.442(497.4 Maribor)''1900/1940''

Прегледни рад

Маја Година

Примљено: 17. 6. 2010.

Институт за словеначку етнологију

Научно-истраживачки центар

Словеначке академије наука и уметности – НИЦ САНУ

Љубљана

МАРИБОРСКЕ КАФАНЕ У ПЕРИОДУ 1900.-1940. – ПРОСТОРИ СПАЈАЊА И РАЗДВАЈАЊА*

Резиме

Конзумирање кафе на територији Европе, слично као и на арапским просторима, било је на почетку схватано као лековито за различите тегобе, а тек касније су се развили нови облици дружења по кућама уз кафу и за исто специјализовани угоститељски локали – кафане. Највећи расцвет у Словенији кафане су доживеле на почетку 20. века када настају бројне елитне кафане, по бечком узору. Кафане су постале не само локали за конзумирање кафе – вина арапског света, већ и значајан фактор друштвеног и културног живљења. По оријентацији и посетиоцима сврставале су се на оне више либералне или више клерикалне, па на кафане у које су долазили Немци и про-немачки оријентисани Slovenci, те на оне које су биле словеначки односно про-југословенски оријентисане. Упркос на први поглед отворености и толерантној атмосфери у кафанама можемо закључити да су биле мариборске кафане пре 2. светског рата пре свега стецште друштвене елите.

Кључне речи: кафа, кафана, грађанство, друштвено живљење, слободно време

---

maja.godina@zrc-sazu.si

* Чланак је настао на основу материјала и проучавања литературе за припрему монографије о друштвеном живљењу Мариборчана од 1919. до 1941. те о исхрани Мариборчана и угоститељској понуди у граду у оквиру пројекта Иновације у исхрани у Словенији на преласку 19. у 20. век, који је текао у периоду 1997.-2003

УВОД

Марибор је на почетку 20. века био пре свега занатско-трговачко средиште доње Штајерске. Од заната преовладавали су они који су становницима града били највише потребни, на пример обућари, кројачи, шнајдери, столари, пекари, месари, итд. Број занатлија, који су производили и за потребе изван града или за извоз у удаљене дестинације, био је мањи. Што се тиче трговине најважнија је била трговина аграрним продуктима, пре свега вином и воћем. (Ваš 1926, 148)

За период после Првог светског рата карактеристичан је пад трговине и занатства те развој и повећање важности индустрије у привреди Марибора. Настају већи погони текстилне и метало-прерађивачке индустрије с више хиљада запослених. (Godina, 1992, 19) Године 1931. је учешће активног и неактивног становништва у пољопривредном сектору износило само 2,7% , у индустрији и занатству 30,9%, у трговини, банкама, саобраћају 27,9%, у јавним службама, слободним професијама и војсци 17,9%, док у другим вокацијама 20,5%. (Дефинитивни ... 1931, 84).

Становништво у граду Марибор било је столећима по националности мешовито. Осим превладавајуће словеначке и немачке заједнице, у граду су живели још Јевреји, Чеси, Срби, Италијани, Руси и други. Године 1900. за словеначки говорни језик се изјашњавало само 17,34%, док је већински био немачки говорни језик. Године 1921. у Марибору је од свог становништва био пријављен свега 21% Немаца, 68% су били Словенаци, остало су били Срби, Хрвати, Чеси, Словаци и други. (Melik 1957, 406) А 1931. у Марибору су приликом пописа набројали само још 6,2% Немаца и 84% Словенаца, остало су били Срби, Хрвати, Чеси, Словаци и други. (Melik 1957, 406)

Шарени социјални и национални састав становништва Марибора у првим декадама 20. века условљавао је и друштвено живљење и слободно време грађанства. Значајан део истог одигравао се у мариборским кафанама, које су у граду иначе за собом имале већ стогодишњу традицију.

ИСТОРИЈА И РАЗВОЈ МАРИБОРСКИХ КАФАНА

Конзумирање кафе најчешће асоцирамо с арапским светом, иако није сасвим јасно од када Арапи конзумирају кафу, али чињеница је да кафу спомињу у арапским медицинским књигама као лек већ у 10. веку. Зато можемо резоновати да су је тада конзумирали у мањим количинама као лек и стимуланс, а као опште познато народско пиће је кафа чак и у арапском свету била релативно мање позната, на основу писања путописаца тек у 15. веку. (Godina Golija 2006, 44)

Кафа се на европском простору раширила тек средином 17. века. Заједно с још неколицином скупљих увезених продуката, на пример дуваном, чоколадом и правим чајем, појавила се у европским пристаништима и трговинским центрима заједно с колонијалном робом. На основу сада познатих података историчара на Југу Европе се прво појавила у пристаништима: у Венецији и Марсеју, а на Северу у Оксфорду, Лондону и Амстердаму. (Teuteberg 1986, 187)

Зато су прву европску кафану отворили баш у Венецији 1647. године, а налазила се под аркадама зграда Прокуративе на Тргу Светог Марка, где су трговци и морнари одрађивали своје послове. (Teuteberg 1986, 189) Венецијански трговци су кафу добро упознали у градовима османлијског царства, с којима су иначе имали динамичне трговинске контакте. Убрзо после Венеције, кафане су се појавиле и у осталим пристаништима и трговачким центрима: Године 1659. отворена је кафана у Оксфорду, 1652. године у Лондону, 1671. у Марсеју те 1672. у Паризу и Амстердаму. (Godina Golija 1996, 111)

Проширена објашњења, да је кафа у Европу продрла пре свега с Турцима и њиховом опсадом Беча, европски историчари Сандгрубер, Тојтенберг, Шивелбуш (Sandgruber, Teuteberg, Schivelbusch) су у својим студијама одбацили, пошто се ради о каснијим догађајима у односу на прве доказане европске кафане. Тако су у Бечу први локал за конзумирање кафе основали доста касније, 1684. године, што је чак 37 година касније од године када је била отворена до тада прва европска кафана. (Teuteberg 1986, 189)

Прва словеначка кафана настала је у Љубљани 1713. године у близини данашње зграде Дрме Словеначког Народног Позоришта. (Slovenski etnološki leksikon, 2004, 206) То је релативно брзо након што су щубљанско грађанство упозоравали на штетност кафе, а били су објављени и списи о лошим ефектима по здравље. Наиме, 1689. године је Јанез Вајкард Валвазор у свом делу Слава Војводине Крањске још увек цитирао тврдње крањског покрајинског лекара Франсиса де Копиниса (Francisco de Coppinis) о лошим ефектима по здравље: „Кафа у нашим крајевима мушкарчине чини бабама и не утиче само на тело већ и на душу, али то се не дешава због олакшања које проналазимо у пићу него исушивањем, пошто сумпор који се налази у овој воћки, као и у случају дувана и чаја, полако исушује мушко семе да то после више није способно оплодити људско поље. Конзумирање кафе примерено је само за свештенике, како због бдења тако и због других узрока“. (Valvasor 1978, 63) Ипак, архивски извори и посебно инвентари поступака наслеђивања, те остаци сервиса за кафу које чувају словеначки музеји, сведоче да је било конзумирање кафе у Словенији крајем 17. века, упркос упозорењима о њеној штетности, већ раширено међу овдашњим племством и имућним грађанством. (Štuhec 1995, 68)

У Марибору прва кафана била је основана 35 година касније у односу на Љубљану, 1748. године. То је била кафана Ротоуж која се налазила у близини мариборске катедрале и Градске куће на данашњем Сломшековом тргу. (Terly 1968, 25) Кафана је била бечког типа, што значи да су осим кафе служили и послатице, нпр. кроасане, које су као сећање на Турке и њихов симбол полумесец после завршене опсаде почели да пеку управо бечки пекари. У бечким кафанама служили су и кафу с млеком и шећером што у кафанама других типова није било уобичајено.

Упркос противљењу свештенства и конзервативнијих кругова, који су се због проституције, неморалности и игара на срећу противили ширењу кафана по европским градовима, је био њихов победнички поход по европским градовима, словеначким такође, неизбежан. (Schivelbusch 1985,61)

Највећи број кафана у словеначким градовима настао је у првим декадама 20. века. Године 1923. у ужем градском језгру Марибора било је 7 кафана: кафана Београд на Александровом путу, кафана Франкопан у Франкопанској улици, кафана Централ у Господској улици, кафана Јадран на Александровом путу, кафана Парк у Градском парку, кафана Променада у Томшичевом дрвореду и Велика кафана на Главном тргу. (Mariborski koledar 1923., без пагинације). У тридесетим годинама број кафана у Марибору је још нарастао, док је у граду сад живео 33.921 становник, а кафана је било 11. (Vaš 1989, 268) На десној обали Драве, у пределу града који се интензивно почео развијати, 1926. године настала је нова кафана Оријент, а у ужем градском средишту у новембру 1929. године отворена је елитна кафана Асторија која је имала и лепу башту и простор за плес -dancing. (Terly 1968, 25). У Ветрињској улици настала је кафана Бристол, на Александровом путу кафана Спачек или Код шумице, а на Мељском путу кафана Унион.

После 2. Светског рата кафанско живљење је почело поступно замирати и у шездесетим и седамдесетим годинама 20. века је скоро потпуно замрло, пошто су у граду деловале још само две кафане: кафана Асторија и Велика кафана на Главном тргу. (Godina 1986, 14)

ТИПОВИ КАФАНА И ЊИХОВИ ПОСЕТИОЦИ

Мариборске кафане биле су бечког типа. Гостима су пре свега сервирали кафу, послатице и мање закуске. Иначе су се међусобно разликовале по томе да ли су биле, с обзиром на власника локала и друштво које се тамо састајало, више немачки или словеначки одн. југословенски оријентисане. Слично као и остали угоститељски локали кафане су се сврставале међу оне, у којима су се састајали више либерално усмерени посетиоци, и оне које су биле састајалиште кле-

рикалаца. Уопштено можемо записати да је у кафане залазио пре свега виши и средњи слој мариборског градског становништва. Посетиоци су били тадашњи имућни грађани: фабриканти, правници, трговци, професори, лекари, новинари, уметници, официри, службеници суда и среског вођства.

Као изразито про-немачки настројен локал важила је кафана Ротоуж, према свом власнику Алојзу Кеферу, позната и као кафана Кефер, на углу данашњег Сломшековог и Ротоушког трга. У локалу су углавном говорили немачки, а поруцбине су такође примали на немачком језику, иако је у периоду после 1. светског рата било уобичајено да се у угоститељским и трговачким локалима користи како словеначки тако и немачки говорни језик. Слична атмосфера била је и у кафани Бристол у Ветрињској улици, где су због политичке оријентације супруга власнице локала, а посебно после анексије Аустрије у рајх 1938. године, почели да се састају припадници и симпатизери нацистичке странке, такође и из Аустрије, нпр. аустријски поштари и железничари. (Godina 1986, 14). Због нетолерантности гостију и њихове политичке оријентације атмосфера за словеначке посетиоце је била непријатна зато су Словенци почели да избегавају овај локал.

У већину осталих мариборских кафана залазили су припадници и Словенаца и Немаца, а и припадници осталих националности, нпр. Срби, Чеси и Руси који су иначе живели у граду. На гласу по мирној и толерантној атмосфери била је кафана Централ у Господској улици, која је имала како словеначке тако и немачке сталне столове. У њу су посетиоци волели да залазе да би читали домаће и стране новине и ревије. На горњем спрату су толерантни и смирени мариборски Немци играли бриџ и преферанс, а у доњем делу кафане су се састајали словеначки левичарски интелектуалци. На почетку тридесетих година кафана Централ је као прва од мариборских кафана била елегантно преуређена, направљени су били удобни сепареи и простори за умиренија друштва. Кафана Централ је у граду важила као кафана у којој је била скоро најпријатнија атмосфера. Ту су се због близине често састајали и запослени из мариборског позоришта те чиновници из магистрата. (Godina 1986, 14)

Мешовита друштва, како словеначка тако и немачка, залазила су у Велику кафану на Главном тргу која је иначе, нарочито младима, нудила обиље забаве. Велика кафана била је у згради где је власник такође имао и ноћни локал – бар и елитни ресторан. Зато је међу младим лекарима и правницима важило да је било потребно да се прва плата потроши код Клешића (власника локала, напомена аутора) у Великој кафани. У бару су наступале различите артисткиње и плесачице, а запослене су биле и аниматорке. Иначе, Велика кафана је била на гласу по својим игранкама и кафанској музици коју је сви-

рао популарни мариборски пијаниста Пепо Винтерхалтер или мањи кафански оркестар. (Godina 1986, 16)

Међу оне најсолидније, лепе и словеначки усмерене кафане, спадала је кафана Асторија коју су отворили у средишту града 1929. године. После њеног отварања су се словеначка друштва селила у њу из других кафана, а посебно млађи словеначки интелектуалци који су имали своје сталне столове у Асторији.

А у кафани Јадран на Александровом путу и Грајској кино кафани на Грајском тргу састајали су се про-југословенски усмерени посетиоци, а и припадници осталих националности у граду, нпр. српска војна лица и цариници.

За време топлијих месеци, када су у Градском парку оживели догађаји и концерти на променади, била је важна и Парк кафана, у просторијама данашњег акваријума. Остале мариборске кафане су у друштвеном живљењу грађанства имале мању, локалну важност, а привлачиле су само госте из најближе околине. (Godina 1986, 15)

УГОСТИТЕЉСКА ПОНУДА У МАРИБОРСКИМ КАФАНАМА

Понуда хране и пића у мариборским кафанама била је због снажног утицаја Беча на овдашњу кулинарику слична као и у аустријским кафанама. Нагласак је био на великој понуди пића, а храна је у угоститељској понуди била мање важна. Сервирани су само мање закуске, нпр. багет сендвичиће, виршле и кувана јаја. Важније су биле послатице, зато су кафане често имале запослене послатичаре који су спремали свеже кафанско пециво и торте, а у летњим месецима такође и домаћи сладолед. Од пецива пекли су бриоше, кроасане с орасима и ванилом, кекс с анисом које су сервирани уз поподневну кафу. Од торти биле су популарне оне које су сервирани у бечким кафанама: Захер торта, торта с орасима, чоколадна торта, Добош и Естерхази. Сладолед су послатичари припремали од слатке павлаке, млека, природних арома ваниле и чоколаде, а такође и од свежег воћа, нпр. кајсија, јагода и лешника. (Godina Golija 1996, 113) Сервирање је било на различите начине, нпр. с умућеном слатком павлаком (шлагом), а познавали су и ледену кафу (са сладоледом).

У јутарњим часовима су у мариборским кафанама сервирани и доручак, пошто многи тадашњи мариборски хотели нису сервирани доручак. Најпопуларнији је био такозвани бечки доручак, састављен од шоље праве кафе с млеком, земичке, маслаца, мармеладе и куваног јајета. (Godina 1986, 15)

Избор топлих и хладних напитака био је широк, а задовољавао је и најпрохтевније госте. Исти су најчешће наручивали кафу коју су припремали на различите начине: турску кафу коју су сервирани у цезвици, кафу мока, то је кафа коју су кували у већој посуди и серви-

рали у шољици, те капуцинер, то је права кафа у коју су додавали неколико капљица млека. Од топлих напитака гости у кафанама су поручивали још чоколаду, те прави и биљне чајеве. Топле напитке су сервирани на два начина, често у такозваним сервисима, што је значило да су госту на тацни сервирани бокалчић млека, шећер и по жељи умућену слатку павлаку, тако да је гост на тај начин сам по свом укусу припремао напиток. Топле напитке су такође сервирани и у појединачним шољицама. (Godina Golija 1996, 115)

Од алкохолних пића у мариборским кафанама је најбољу прођу имало вино у бутелкама из оближњих виноградарских подручја у Североисточној Словенији. Продаја шампањца је такође била значајна, а исти су кафанска предузећа наручивала приликом одређених празновања и већих празника. Продавали су француске шампањце, нпр. Mumm-Cordon vert, Cordon rouge, Veuve Pommeroy, а и домаће шампањце и пенушава вина. (Grajski kino... 1938, нема пагинације)

Популарни су такође били и различити ликери, нпр. чоколадни, с кимом, вишњин ликер, десертна вина (вермути Cinzano, Malaga и Marsala), коктели те у летњим месецима различите купе, нпр. јагоде и брескве, које су иначе пре свега поручивале жене.

По речима информатора И. Х., некадашњег конобара у елитној кафани Асторија, цене пића у кафанама биле су релативно високе, чак и до три пута више у односу на цене пића у обичнијим угоститељским локалима, али су биле на неки начин и конзумација пошто је гост уз једну шољицу кафе могао да проведе у кафани сате и сате, да прелистава ревије и новине те да ћаска с пријатељима и познаницима, јер га конобар није узнемиравао због нове поручбине. И управо то је била једна од главних карактеристика кафанског живљења.

ОБЛИЦИ ДРУЖЕЊА У МАРИБОРСКИМ КАФАНАМА

Мариборске кафане биле су отворене од раних јутарњих часова до касно у ноћ. Ујутру су већином биле отворане већ у пет сати, а затварали су их после поноћи, често тек у два после поноћи. Преко дана кафане би посећивали они који нису били запослени, нпр. пензионери, имућне грађанске госпође и припадници различитих слободних професија, уколико им је то рад допуштао. Запослени мушкарци долазили би током подневне паузе, после кућног ручка, пошто се права кафа кући обично није спремала, и зато су је пили у кафани. Најживахније у кафанама било је пре вечере и током вечерњих догађања у граду, некако од седамнаест до двадесет часова. (Godina 1986, 16) Младима, нпр. ђацима мариборских гимназија, улаз у кафане, као и у остале угоститељске објекте, без родитељске пратње није био дозвољен. Упркос томе ђаци су то с ужитком чинили, а за посету би бирали такве локале који су били удаљенији од средишта града и

гимназија, или пак такве у које словеначки професори због политичких убеђења нису залазили. Словеначки писац Бранко Крефт је у аутобиографском роману *Човек мртвачких лобања* о својим ђачким годинама у Марибору записао: »Вуцарали смо се цело вече по граду од кафане до кафане, али ниједна није била слободна. У свакој је било неко више лице које би нам следећи дан цитирало дисциплински ред. На крају смо одлучили да киднемо преко дворишта у кафану Европа. Тонија смо послали у извидницу да прегледа терен и пита кафецију да ли би нас пустио у играчницу.« (Kreft 1959, 298)

Слично је било и са посетама жена. Као што је у неким европским градовима у 19. и на почетку 20. века важило да су кафане локали у које залазе пре свега мушкарци, а то се није променило упркос протестима и петицијама жена, (Schivelsbusch 1983, 62) у словеначким градовима је још у двадесетим и тридесетим годинама 20. века важило неписано правило да жене саме нису залазиле у кафане. Најчешће су долазиле у пратњи супруга одн. мушких пратиоца, понекад и у већим женским друштвима. Најчешће су долазиле у кафану око седамнаест часова. За посету кафани би се посебно лепо сређивале, носиле су бољу поподневну одећу, а ако би долазиле у кафану исти дан и у вечерњим сатима, морале су да промене одећу. Време у кафани би проживљавале најчешће листајући немачке и француске модне ревије и уз разговор с пријатељицама и познаницима. (Godina 1986, 16) Често би у кафанама чекале мужеве да заврше радни дан око осамнаест часова. Мушкарци би се након радног дана задубили у читање новина и расправу с познаницима о новостима из привреде, политике и културе. Често су та грађанска друштва у кафанама ковала планове за заједничко преживљавање вечери. После кућне вечере би можда одлазили у позориште, у посете, на плес или у биоскоп. (Godina 1986, 16)

Друштва имућног грађанства су имала, слично као и неким ресторанима, и у кафанама своје сталне столове где су се свакодневно, неке чак и више пута дневно, сусретале. За исте би, према сведочењу некадашњег конобара из кафане Асторија, бринули конобари за шта би им гости плаћали посебан бакшиш.

Прави кафански гост је у време пре 2. Светског рата залазио у кафану због шољице кафе, дружења те читања новина и ревија, којих је у свим мариборским кафанама било у изобиљу. Мариборски књижничари (нпр. В. Хајнц) су осим домаћих за кафане прибављали такође и познате стране новине и ревије, нпр. *Journal débat*, *Neue Freie Presse*, *Züricher Zeitung*, а за жене различите стране илустроване и модне ревије. Сталним гостима би на мермерни сто или поред њега стављали новине по оном реду како их је гост читао. Гост би се уз конзумирање кафе задубио у читање, а кад би кафу испио, конобар би му на тацни доносио још две чаше воде, што би више пута по-

нављао. Тако је гост уз читање и једну шољу кафе у кафани преседео и по више сати.

Од почетака кафанског живљења у Европи су значајан део истог такође представљале и друштвене игре те игре на срећу. Билијар, у Европи позната кафанска игра, се више пута спомиње већ у 17. веку, а исто тако и игре с различитим картама. (Schivelsbusch 1983, 68) Билијарске столове имали су и у мариборским кафанама, нпр. Асторији, Централу и Великој кафани, међутим прави љубитељи игре су се налазили пре свега у кафани Јадран на Александровом путу. Ту су приређивали такмичења у билијару. Играчи преферанса и бриџа свакодневно су се састајали у кафани Централ и кафани Асторија. У кафанама су такође картали и за новац, иако је то било забрањено. Као најхазардерскију су информатори означили кафану Ротоуж где се за новац играо још и покер, тарок и макао. У кафани Асторија, где су иначе имали одвојену играчницу и атмосфера је била више умиренија, играли су и шах, а у подруму Грајске кафане била је у функцији куглана, иако није била тако добро посећивана пошто су куглане у баштама ресторана биле популарније. (Godina 1986, 16)

Значајан део кафанског живљења био је повезан с кафанском музиком, која је иначе била карактеристична за бечке кафане. Боље кафане имале су концерте кафанског оркестра сваки дан од шеснаест до осамнаест часова и увече од двадесет до двадесет и два часа. Друге су имале запослене барем кафанске пијанисте који су свирали популарне мелодије из оперета и музичких филмова. Кафане Асторија и Велика кафана су радним данима приређивале и оперетне вечери. Викендом и празницима кафане су постајали локали где су гости такође и плесали. С обзиром на обавештења из тадашњих новина: *Mariburger Zeitung*, *Tabor* и *Marihorski Večernik* Јутра мариборске кафане су ангажовале чак и веће оркестре, нпр. *Sonny boy salon jazz*, *Jazz band white star* или квартет *Miller* који су уз плесне ритмове забављали госте све до јутра.

Осим суботњих вечери у мариборским кафанама било је живахно и недељом. Друштва која нису учествовала на недељној променади би недељом преподне обично поседала у кафанама. Нарочито приликом топлог времена кафане су посећивале мариборске имућне породице које су на послатице и сладолед водиле своју децу. лепе кафанске баште и терасе, популарне у летњим месецима, имале су кафане Асторија, Јадран и кафана Парк. Недељом преподне су многе мариборске кафане приређивале чајанке где су се уз плесну музику дружили пре свега млади. Ћерке из имућних мариборских породица би уз гардедаму или маму радо посећивале чајанке у кафани хотела Орел, где су уз кафу, пециво и кафанску музику такође и упознавале младиће примерене свом социјалном извору, с њима би плесале и успостављале контакте.

ЗАКЉУЧАК

Мариборске кафане биле су угоститељски локали у које је залазио пре свега тадашњи виши слој градског становништва. Кафане су биле локали где су се дружили припадници сличног социјалног порекла, политичке или националне припадности те животног убеђења, а својим посећивањем и избором локала такође су се и разликовали. Као што је записао аустријски писац Цвајг кафане су биле некакав демократски клуб који је доприносио општој образованости и интелектуалној ширини појединца. (Zweig 1958, 54) Зато су информатори из сиромашнијих радничких и занатских породица у својим проповедањима често тврдили да у кафане нису залазили због „интелектуалне“ атмосфере која је владала у неким елитнијим мариборским кафанама. То је слично ономе што је наведено у опису бечке кафане: »Ко хоће то да разуме мора да зна да је бечка кафана установа посебне врсте и коју не можеш упоређивати с ниједном сличном на свету. То је заправо некакав демократски клуб, доступан свакоме за багателну шољу кафе; за овај мали допринос може гост да седи сате и сате, зија сате и сате, расправља, игра карте, прима писма, а пре свега прочита неограничен број новина и ревија. У свакој бољој бечкој кафани на располагању су не само бечки него и немачки, француски, енглески, италијански и амерички листови, а уз њих такође и све важније литерарне и уметничке ревије света. Можда ништа није толико допринело интелектуалној ширини Аустријанца као околност да се је у кафани могао тако свестрано поучити о светским догађањима и истовремено све разматрати у кругу пријатеља. Сваки дан могли смо седети сатима и ништа нам није промакло.« (Zweig 1958, 54)

Узрок, да сви слојеви становништва нису посећивали кафане, био је такође и материјалне природе, пошто је за посету кафане била потребна примерена, елегантнија одећа, а и цене пића у кафанама биле су много више. А појединци из мање имућних породица имали су с покушајима посећивања кафана и горка искуства, нарочито ових најелитнијих, нпр. Велике кафане, пошто су им радници локала, по приповедању информатора, спречавали улаз већ на вратима због скромне, непримерене одеће. (Godina 1986, 17) На изглед отвореност и толерантност кафанског окружења, као што је описује Цвајг у наведеном одломку, била је наравно само на први поглед, доступна пре свега припадницима средњег и вишег друштвеног слоја, при чему је могла да буде, као што смо већ навели, такође и национална припадност одн. употреба словеначког језика искључујући фактор. Социјални карактер кафане била је, као што наводи немачки истраживач, (Becher 1990, 79) истовремено отвореност и затвореност ове институције. У кафанама се доказао нов, отворен стил комуницирања о привреди, политици, литератури и уметности, међу равноправним партнерима, независно од њиховог положаја унутар вишег слоја гра-

ђанства. Могли би рећи да су кафане рефлектовале структуру отворености грађанства, а с друге стране кафана је била као простор затворена за припаднике нижих друштвених слојева и неудате жене, значи, кафане су биле такође и слика тадашњих важећих одн. пре-владовајућих патријархалних вредности.

Слика 1. Мариборска елитна кафана Асторија 1929. године.

Слика 2. Башта кафане Парк у Градском парку у Марибору, око 1930. године.

Литература

Baš, F.: Maribor, Geografski vestnik, 2/1926.

Baš, F.: Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije: izbrani zgodovinski spisi, Obzorja, Maribor 1989.

- Becher, U. A.: Geschichte des modernen Lebensstils: Essen, Wohnen, Freizeit, Reisen, Beck, München 1990.
- Valvasor, J. W.: Slava vojvodine Kranjske, faksimilirana izdaja, Mladinska knjiga, Ljubljana 1978.
- Godina, M.: Maribor 1919-1941 : oris družabnega življenja, Obzorja, Maribor 1986.
- Godina, M.: Iz mariborskih predmestij: o življenju in kulturi mariborskih delavcev letih 1919 do 1941, Obzorja, Maribor 1992.
- Godina Golija, M.: Prehrana v Mariboru v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja, Obzorja, Maribor, 1996.
- Godina Golija, M.: Prehranski pojmovnik za mlade, Aristej, Maribor, 2006.
- Дефинитивни резултати пописа становништва у Краљевини Југославији, Државна штампа Краљевине Југославије, Београд 1931.
- Jezernik, B.: Kava, Rokus, Ljubljana 1999.
- Kreft, B.: Človek mrtvaških lobanj, Cankarjeva založba, Ljubljana 1959.
- Mariborski koledar, Nabavljalna zadruha državnih uslužbencev, Maribor 1932.
- Melik, A.: Slovenija 1: geografski opis, Slovenska matica, Ljubljana 1957.
- Teply, B. Iz zgodovine mariborskega gostinstva, Gostinski šolski center, Maribor 1968.
- Teuteberg, H. J.: Die Eingliederung des Kaffees in den täglichen Getränkekonsum, v: Hans J.
- Teuteberg, G. Wiegmann, Unsere tägliche Kost. Geschichte und regionale Prägung, Copenrath Verlag, Münster 1986.
- Habermas, J.: Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft, Frankfurt, Surkhamp Verlag, 1990.
- Zweig, S.: Včerajšnji svet: spomini Evropejca, Cankarjeva založba, Ljubljana 1958.
- Schivelbusch, W.: Das Paradies, der Geschmack und die Vernunft. Eine Geschichte der Genußmittel, Verlag Ullstein, 1986.
- Štuhec, M.: Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren, ŠKUC, Ljubljana 1995.

Maja Godina Golija, Ljubljana

MARIBOR COFFEE HOUSES DURING 1900-1940 – AREA OF ASSOCIATION AND OF SEPARATION

Summary

Drinking coffee was, in European space, as similar to Arab countries, initially understood as a medication for various troubles, only later did new forms of social life at homes come about, along with drinking coffee – specialized catering facilities – coffee houses. . They experienced the greatest growth in Slovenia in the beginning of the 20th century, when many elite coffee houses appeared, following the Vienna model. Coffee houses were not only facilities for enjoying coffee – the 'wine of the Arab world', but also a significant factor of social and cultural life. By their inclination and by visitors, they were divided into liberally and clerically oriented ones, as well as into those frequented by Germans and the pro-German inclined in contrast to the Slovenian, i.e. pro-Yugoslav inclined. In spite of the seeming openness and tolerant atmosphere in coffee houses, we may conclude that Maribor coffee houses before World War II were primarily points of association for the social elite.

Key words: coffee; coffee houses, bourgeois, sociable life, spare time.